

P. A. HEIBERG OG NIC. ABILDGAARD
ET STAMBOGSBLAD OG EN BREVVEKSLING

AF

H. P. RØHDE

Den 24. december 1799 faldt den haarde Hof- og Stadsretsdom, der gik ud paa, at P. A. Heiberg skulle landsforvises: „*Thi kiendes for Ret: Translatør Peter Andreas Heiberg bør forviises Kongens Riger og Lande.*“

Juridisk og menneskelig var dommen paa flere maader sikkert højt angribelig. Den lov Heiberg dømtes efter, forordningen af 27. september 1799, eksisterede ikke, da han begik de forbrydelser, han blev anklaget for. Heiberg var en højt dannet mand, der sagde sandheden om urime-ligheder og uretfærdigheder. Men tiderne var bevægede, den franske re-
volution havde rystet tronerne Europa over, set fra kongemagtens side var det maaske ikke saa mærkeligt, om man traf sine forholdsregler.

Det er en kendsgerning, at Heibergs „Sproggranskning“, som den offentlige anklager særlig havde i kikkerten, vakte en overordentlig op-sigt ved sin fremkomst i tidsskriftet *For Sandhed* 1798. „Naturligvis – skriver H. Schwanenflügel – blev Heibergs „Sproggranskning“ læst, om-talt og kommenteret i hvert Hus, paa hver Studenterknejpe og alle Vin-stuer i Kjøbenhavn.“ Det er ligeledes givet, at Heiberg med sin skarpe satire nedbrød respekten for den herskende magt i Danmark og derved kunne styrke eventuelle revolutionære tendenser. Ingen kan vist fortænke en enevældig regering i at anse følgende definitioner for farlige: „*Konge*. En Mand, der er saa skikkelig at tage sig Skylden paa for hvad hans Mi-nistre gjøre. . . *Djævel*. En af de flere i disse Tider detroniserede Konger. Præsterne holder paa ham, som paa de andre; men det hjælper ikke. *Troe Undersaat* er enhver, der roser Regjeringen, hvorledes den endog handler. . . *Revolution*. En Forbrydelse, som bestaaer deri, at en Nation gjør sig vred, naar Regentens Haandlangere, efter at have flaaet Skjor-terne af Folket; begynder med at slænge paa Huderne. Regenten har Lov til at gjøre Revolution mod sit Folk, men Folket ikke mod Regenten.“

Dette skrev Heiberg kun fem aar efter at det franske folk havde hals-

hugget Ludvig XVI. Desuden kan han næppe have været uvidende om, at der i København fandtes urolige hoveder, som for alvor pønsede paa en voldelig omvæltning. Naar man i klubben „Frihedens Laug“ stævnedes vedkommende „borger“ til møde, skete det under løsenet: „Republiken leve!“ I 1799 skrev Malthe Conrad Bruun – en af denne klubs medlemmer – til sin ven Niels Christian Bierring, kaldet „Maratolus“ dvs. den lille Marat, følgende ikke uaktuelle betragtninger over, hvor faa der skal til en revolution, og hvor let København er at indtage: „Med 100 Mand lod en Revolution [sig] gjøre, naar man kunde i Staden formere et Complot og naar der var Misnoie. Men med 2000 Mand gjøres Revolutionen, uden Folkets Hielp, naar man blot kan udfinde nogen Maade at landstige hurtigt, ubemærket og nær ved Staden. Man bør nemlig overrumple Fredriksberg og Famillen om Natten og ved Portaabningen angribe Staden, fra Kastelsiden er det let at storme. Nogle Officerer og en Snees Serjeanter bør være beredte til en Revolution, uden at være vidende om Maaden. . . En jakobinsk 17de Januarii [datoen for Struensees fald] var det bedste, just fordi Nationen er saa feig, at man eene behøver at tage Magten, for ogsaa at have den.“¹⁾

I samme Malthe Conrad Bruuns stambog havde P.A.Heiberg den 15.juli 1797 (paa latin) skrevet: „*Vogt jer!* . . . Saaledes talte hidtil Løgnen, saaledes taler herefterdags Sandheden!“²⁾

Heiberg maatte være paa det rene med, at han støttede oprørsaanden i folket, og burde følgelig ikke forvente, at modparten ville tage det alt for nøje med det juridiske eller det menneskelige. Man kan ikke baade arbejde paa at blive farlig og regne med at blive behandlet som ufarlig. At han, reelt, ville komme til at staa alene, hvis der blev skredet ind mod ham, har han iøvrigt nok anet. Hans skæbne var forløberens. Hvad der i 1799 var politisk fanatisme, blev i 1849 selvfølgeligheder.

En, der oprigtigt harmedes over behandlingen af P.A.Heiberg, var maleren N.A.Abildgaard. Han var en udpræget revolutionær aand, lige fritænkerisk i religiøse og politiske spørgsmaal, opponerede paa tryk mod sammenblanding af stat og religion, omgikkes den franske republiks repræsentanter, havde republikansk litteratur i sin bogsamling. Selvom det ikke var dokumenteret, kunne man have gættet, at Heiberg maatte være en mand efter hans hjerte – stejle og stolte som de begge to var. Da dommen faldt, havde de, som det fremgaar af Heibergs erindringer, i en del aar „levet i et fortroeligt Venskab“. At Heiberg tidligt var en beundrer af Abildgaards kunst, ser man af en bemærkning i „Grandmamas Bekiendelser“ om et besøg paa „Salonen“ i 1794 paa Charlottenborg: „Hei-

berg kom lidt efter, og da han havde talt et Par Ord med min Fader, kom han hen til mig og gjorde mig opmærksom paa et meget smukt Malerie af Abildgaard, som hang i samme Værelse.“³⁾

Abildgaard var ikke af dem, der stak sin mening under stolen eller føjede sine udtryk efter den, han talte med. Det fortælles, at han engang, da han var utilfreds med sin løn som kongelig historiemaler, rent ud sagde til dronning Juliane Marie: „Deres Majestæt, jeg tjener nu paa det samme som en Hyreckusk.“ Han var heller ikke af dem, der lagde skjul paa sit syn paa Heiberg-sagen – skønt han maatte være forberedt paa, at sligt rapporteredes til højeste sted.

Da Heiberg om aftenen den 7. februar aar 1800 i vogn forlod sit hjem i St. Kongensgade – mens mængden tiljubede ham, og „Vægteren satte sin Kabuds paa Enden af Morgenstjernen“ og svingede den til Ære for den bortdragende – medbragte han i bagagen en stambog, som bekræfter, hvad Heiberg i et brev af 7. januar 1800 siger om de mange, der i tiden efter domfældelsen besøgte ham og bevidnede ham deres sympati: „Vi leve ret vel og fornøiede. Jeg seer dagligdags en Sværm Mennesker hos mig, som min Tid forhen ikke tilloed mig at see i saa stor Overflødhed. Jeg modtager dem liggende paa min Sopha, som en Pastor emeritus. Imidlertid har jeg aldrig været gandske berøvet Bruget af mit syge Been, og snart haaber jeg at det skal være frisk⁴⁾.“

Udtalelserne i stambogen, som nu findes i Det kongelige Bibliotek, er ikke til at tage fejl af. En dateres: „1800 – første aar efter 27 September 1799“, en anden: „31 Dec: 1799 eller rigtigere 1599-?“ Men som Schwannflügel siger: „Den almindelige Stemning ved Heibergs Bortrejse fik vel sit mest energiske Udtryk ved den Tegning, Maleren Abildgaard leverede til Vennens Album. . .“

Tegningen, der er farvelagt – se afbildningen side 63 – viser en siddende vinget kvindeskikkelse, som foroverbøjet støtter hovedet i sine hænder. Foran hende læses datoen: den 24. december 1799. Ved hendes fødder ligger henkastet en blomstergren, vistnok en æblegren. Hun er omgivet af forskellige maaleredskaber, og desuden har hun bag sig et hjul, hvis køreflade, med græske bogstaver, er betegnet: Nemeses. Til venstre i billedet, lidt over blomstergrenen, findes følgende personlige tilegnelse: „Til Erindring af Nic: Abildgaard“. Udfør tegningen, der er indklæbet i stambogen, staar endnu en gang: „Nic. Abildgaard.“

I dette billede har Abildgaard nedlagt al sin kunnen, al sin følelse – og al sin mythologiske og allegoriske lærdom. Man mærker ikke, at det tilhører den svage periode i hans kunst, hvor han næsten ikke rørte penselen, tiden mellem Christiansborg slots brand, der ødelagde saa mange

af hans malerier og berøvede ham hans arbejdslyst, og hans andet ægteskab, som gav ham malerglæden tilbage. Hans kompositionsevne, hans farvesans, hans blik for de store drag, selv i en figur i lille format, er helt i behold.

Kompositionen er nøje afbalanceret, præget af en rolig cirkelbevægelse, som tager sin begyndelse i den skraa maalestok tilvenstre, hæver sig svulmende med de store vinger, vender med hjulet tilhøjre og slutter med den løftede fod, der peger mod kunstnerens tilegnelse.

Figuren er ægte abildgaardsk; den kan minde om Sokrates paa maleriet fra 1784 baade ved sin holdning, ved sin plads i kompositionen, her blot omvendt, og ved sin udnyttelse af den folderige klædedragt til at give billedet fylde.

Men følelsesudtrykket er langt mere gribende end vanligt hos Abildgaard, hvis svage side var en tilbøjelighed for det udvendigt patetiske. Saadan som hovedet i fortvivlelse begravnes i hænderne, virker det ægte og uden overdrivelse. De forskellige spredte genstande tjener ikke blot den kompositionelle rytme eller symboliken, men øger indtrykket af opgivelse og afmagt. Og den knugende stemning forstærkes ved billedets kolorit, som spiller paa modsætningen mellem det oprækkende mørke og de fine, dæmpede toner i det rosafarvede haarbaand, det blaa gevandt og det lyse i kjole og vinger.

Stemningen, følelsen i dette usædvanlige stambogsblad er klart nok fremstillet. Det er straks vanskeligere at tolke betydningsindholdet i sine enkeltheder. Hvem er hovedfiguren, og hvordan skal den øvrige sindrige billedskrift forstås? Abildgaard har øjensynlig ikke ladet lejligheden ubenyttet til dybsindig gaadetales.

Problemet er flere gange blevet strejft, uden at en endelig løsning er naaet. I 1887 skrev Julius Lange to gange om Abildgaard, dels i Biografisk Lexikon, dels i *Illustreret Tidende*⁵⁾, og begge steder kom han ind paa tegningen til P. A. Heiberg. I Biografisk Lexikon undgaar han problemet: „Da Heiberg ifølge Hof- og Stadsrettens Dom af 24. December 1799 skulde gaa i Landflygtighed, tegnede Abildgaard til hans Stambog et Billede af en kvindelig Skikkelse, som i fortvivlet Sorg og Skam skjuler Ansigtet i Hænderne, medens Retfærdighedens Symboler ligge henslængte paa Jorden.“ Men i *Illustreret Tidende* anbringer han et spørgsmaalstegn: „Det er klart nok, at Abildgaard, en Mand, der stod temmelig højt paa Rang- og Embeds-Stigen i Kongens Riger og Lande, har vedkendt sig meget kætterske Meninger om Hof- og Stadsrettens Retfærdighed, idet han tegnede denne Kvindeskikkelse („Nemesis“?), som i fortvivlet Sorg og Skam skjuler Hovedet i Hænderne, medens Retfærdighedens Jævnmaal ligger henslængt paa Jorden.“

Fire aar senere, 1891, kom Schwanenflügels bog om P.A. Heiberg, hvor tegningen, som nævnt, omtales, men hvor Schwanenflügel iøvrigt nøjes med at citere Langes artikel i Biografisk Lexikon. 1902, i Tilskueren, citeres Lange igen, dog uden at hans navn nævnes, i en note af Julius Clausen til Nogle Breve fra P.A. Heiberg. I sin bog om Abildgaard fra 1926 afbilder Leo Swane det her side 59 gengivne udkast, men uden at komme ind paa nogen fortolkning.

Den sidste, som vistnok har behandlet tegningen, er Vilh. Andersen, der røber stor usikkerhed og møder op med hele to spørgsmaalstegn: „Han [Abildgaard] protesterede . . . mod Trykkefrihedens Indskrænkning ved en Tegning til P.A. Heibergs Stambog paa hans Forvisningsdag, hvis Allegori vel kunde give hans ikke ulærde Ven noget at gruble over, selv om de græske Bogstaver paa Hjulet (Lykkens?) er blevet forskrevet ved Kalkeringen (Nemesis?).“⁶)

Endnu maa nævnes, at figuren i Kobberstiksamlingens katalog, for de side 59 og 61 afbildede tegningers vedkommende, betegnes som Nemesis uden spørgsmaalstegn.

Det skal indrømmes, at problemet hører til de mindre og kan forekomme spidsfindigt, naar man ikke er i tvivl om, hvad tegningen i hovedsagen betyder. Men det har sin interesse, fordi kunstneren hedder Abildgaard. I hans øjne var det allegoriske ikke noget kunsten ret uvedkommende, men tværtimod en vigtig del af en kunstners aandelige bagage. Allegorien – skriver Julius Lange – „ansaa af Tidsalderens Æstetikere for „Kunstens højeste og vanskeligste Trin, som kun Malere af første Rang kunde opnaa“, og Abildgaard erhvervede sig Navn af en „højest genial Allegorimaler“.“

Abildgaards bogsamling – nu paa Kunstakademiets Bibliotek – viser, som man kunne vente, stor rigdom paa ikonologisk og allegorisk litteratur. Slaar man op i disse bøger, klarer det sig hurtigt, at Langes formodning holder stik. Den kvindelige figur maa være Nemesis. Det hedder bl. a. om hende, at hun er ensbetydende med den straffende retfærdighed, at hun fremstilles snart med, snart uden vinger, og at der til hendes attributter hører baade en blomstergren, som hun bruger til belønning, og et hjul, der skal hentyde til hendes hurtighed.

Dette bevis lader sig yderligere underbygge. I anledning af slavehandelens ophævelse i 1792 sloges der en medaille, som Abildgaard leverede tegning til, og her ser man paa reversen en vinget kvindeskikkelse med en blomstergren i den højre haand og ved hendes side et hjul, hvorpaa der staar: Nemesis. At der her er tale om Nemesis i hendes egenskab af belønnende, kan der ikke være tvivl om. I Danske Medailler og Jetons

(1893) beskriver Vilh. Bergsøe hende da ogsaa som „den bevingede Nemesis“.

Selv har Abildgaard i et forelæsningsmanuskript⁷⁾ skrevet følgende om Nemesis: „Nemesis, Hævnens Gudinde, eller Straffens retfærdighed. Hun forestilles med og uden Vinger og bær et Diademe paa Hovedet ved hendes [et ord mangler?] staar et Hiul hvorpaa hun lægger Haanden, eller træder derpaa med foden. Kiendeligst bliver hun, naar man giver hende en Øxe eller et Sværd i Haanden. Hun er egentlig en Allegorisk Person, som nogle give Natten, andre Nødvendighed til Moder. Nemesis, siger Plutarch er den Høyeste Hævnerinde for alle forbrydelser, hun har tre medhielpere Pøna, Dice og den grummeste af alle Erinnis.“

Naar kvindefiguren er Nemesis og hjulet hendes sædvanlige attribut, staar endnu kun det andet af Vilh. Andersens spørgsmaal tilbage: hvoraf kommer den mærkelige stavemaade: „NENESES“?

Det kan oplyses med det samme, at det andet N er en fejl i gengivelsen baade hos Julius Lange og hos Vilh. Andersen; paa originalen, den her side 61 gengivne, staar tydeligt NEMESES med M.⁸⁾ Men hvorfor skriver Abildgaard ordet med E i stedet for med I? Det ser unægtelig mærkeligt ud. For naturligvis kendte Abildgaard forskel paa græsk E og I, og fejlskrivning er udelukket, da E'et gaar igen paa den endelige, farvelagte tegning.

Løsningen kan muligvis findes ved hjælp af en note i Langes afhandling om Frihedsstøtten i Tidsskrift for Kunstindustri 1892.⁹⁾ I forbindelse med et andet allegorisk spørgsmaal henviser Lange til Panckouckes „Encyclopédie méthodique“ som det paa den tid nyeste hjælpemiddel i den kunstneriske ikonologi. I dette værk – i afdelingen Antiquités etc. tome 4, Paris 1792, side 263 – findes imidlertid ikke blot en lang artikel om Nemesis, men desuden en artikel om Nemeses (flertal af Nemesis), der kaldes døtre af Erebus og Natten og iøvrigt karakteriseres som en art gentagelser af Nemesis. Mon ikke Abildgaard skulle have sin usædvanlige stavemaade herfra?

Han kan dog ogsaa være kommet paa ordet ad andre veje. Det var i den lærde verden paa hans tid ingenlunde ubekendt, at Nemesis, efter en tradition som gik langt tilbage i Oldtiden, baade kunne opfattes som en enkelt og en dobbelt guddom. Rhamnus i Grækenland og Smyrna i Lilleasien var de to vigtigste kultsteder, og det første sted dyrkedes den enkelte Nemesis, det andet sted den dobbelte. Navnlig var dette ikke ubekendt i numismatiske kredse, og Abildgaard var jo en ivrig møntsamler. Han kan, f.eks. paa Det kongelige Bibliotek, have set C. G. Liebes store beskrivende møntværk Gotha Numaria, trykt i Amsterdam 1730,

hvor Nemeses ligeledes figurerer som stikord, og hvor en smyrnæisk mønt med en fremstilling af den dobbelte Nemesis afbildes og kommenteres nærmere. Det er heller ikke utænkeligt, at Abildgaard har kendt Herders afhandling om Nemesis i *Zerstreute Blätter* fra 1786, som ogsaa kommer ind paa spørgsmaalet og iøvrigt indeholder en henvisning til Liebes værk.¹⁰⁾

Mythologisk set er NEMESSES paa gudindens hjul saaledes aldeles i sin orden. Alligevel kan man gribe den lærde Abildgaard i en lille fejl. Naar han bogstaverer paa græsk, burde han ogsaa bruge græske ordformer. Men NEMESSES er den latinske flertalsform. Der burde have staaet NEMESEIS, som er flertalsformen paa græsk. Naar man skal være helt korrekt. Problemet dualis (total) kan der ses bort fra; de antike kilder har vistnok kun overleveret flertalsformen.

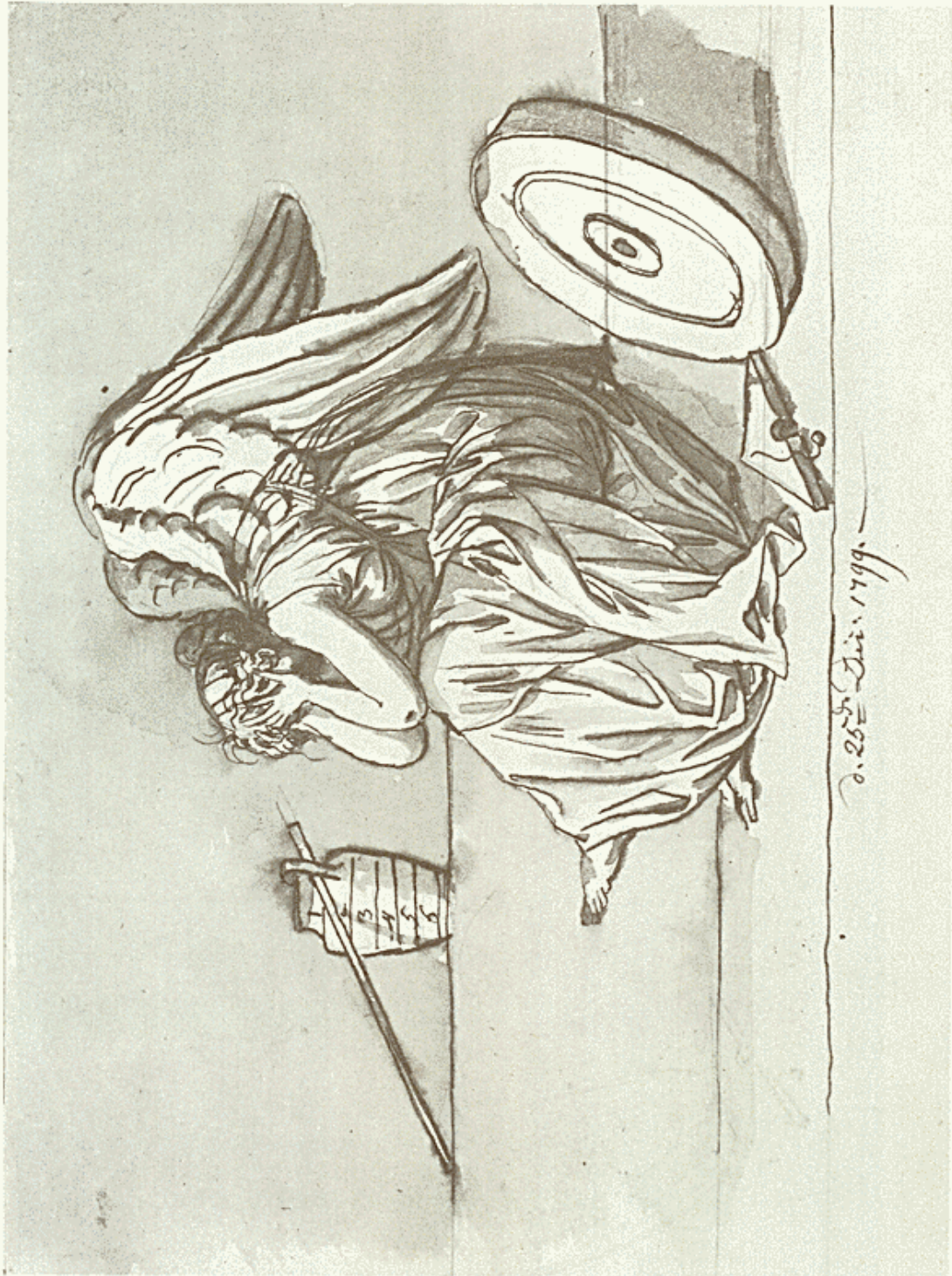
Alt for strængt bebrejdede Høyen Abildgaard hans lærdom og hævdede, at han var blevet kunstner uden naturlige anlæg – „*invita Minerva*“. Her er det for en gangs skyld Minerva i hendes egenskab af lærdomsgudinde, som har spillet ham et puds.

Der er tænkt meget over denne tegning. Den er ikke blevet til i et beaaudet øjeblik ved dagligstuebordet i St. Kongensgade, mens Heiberg holdt hof, henstrakt paa sin sofa. Den er udført hjemme, med omhu og efter megen famlen. Arbejdets gang kan følges i tegninger paa Kobberstiksamlingen.

Muligvis – som det ogsaa antydes i Kobberstiksamlingens katalog – har Abildgaard oprindeligt tænkt sig en figur, som i almindelighed symboliserede Heibergs virksomhed. Det er tegningen side 57, forneden betegnet: „*Lys i Mørket*“, forestillende en kvinde der slaar ild med et fyrstøj. Det var nærliggende at bruge dette billede paa Heiberg, som selv udtrykkelig opfattede sin kamp som en kamp mellem lys og mørke. Atter og atter løber dette billede – som jo i forvejen var gængs i tiden – Heiberg i pennen. I „*Politisk Dispatch*“, der tryktes i *For Sandhed* 1798 og var medvirkende til anklagen, er hele den patetiske slutning bygget over antitesen: lys og mørke: „*Med stærke Skridt nærmer sig den Tid, da det skal komme for Lyset, som nu er skjult i Mørket. . . Allerede kaster Oplysningens opgaaende Sol sine velgjørende Straaler ind paa Arkivernes støvede Papirer i deres mørkeste Gjemmer . . . de Fyrster og Magthavere,*

Paa modstaaende side (p. 57): Abildgaard: Siddende kvinde i antik dragt, hun holder et fyrstøj paa skødet. Betegnet: *Lys i Mørket*. Muligvis udkast til billedet i P. A. Heibergs stambog. Pen, tusch, sepia. Originalens størrelse. Kobberstiksamlingen.

D. XXIV DEC: NIDCIC.

The George Peckham

35.

Mic. Al. B. Grand.

L. XXV DECI MDCCLIC.

W. P. Sandberg & Co. New York

der hade Lyset og ville standse Frihedens vældige Strøm. . . Jo mere Oplysningen forøges, jo mere fremkunstler man Mørke. . .“

Alligevel opgav Abildgaard denne ide til fordel for Nemesisfremstillingen – se afbildningen side 59 – der mere holdt sig til den konkrete situation og havde mere dramatisk spændvidde. Men mens „Lys i Mørket“ ser ud, som om den er blevet til i et blink, maatte Abildgaard her arbejde sig gradvis frem. Det er især hjulet, der har voldt vanskeligheder. Svage blyantspor viser, at han paa flere maader har forsøgt at anbringe det, sammen med jævnmaalet, foran figurens fødder. Hjulets anbringelse bag figuren er en øjensynlig forbedring. Ikke blot afrunder det, som nævnt, kompositionen rent lineært, det tjener tillige rumlige hensyn, bringer figuren paa afstand, formidler overgangen fra forgrund til mellemgrund. Saadanne støttemidler i den kompositionelle teknik mestrede Abildgaard. En lignende funktion udfylder tamburinen i det i Kunstmuseets Aarskrift 1924–26, side 169, afbildede maleri af Anakreon fra 1808. Ogsaa selve figuren har undergaaet ændringer. Ryggen har haft en højere buning, og har maaske først været tænkt uden vinger.

Paa den næste tegning side 61, der enten kan betragtes som den sidste forud for den endelige eller – hvad Julius Lange gjorde – blot som en kalkering, er blomstergrenen føjet til, og samtidig er figuren flyttet noget tilhøjre, hvorved kompositionens breddevirkning kommer bedre frem. Men navnlig er nu datoen, fra at være en blot underskrift, rykket op og har indtaget sin plads som en afgørende kompositionel faktor. Sammen med maalestokken danner den en vinkel, der faar en til at tænke paa en græsk tempelgavl. Der er et fint spil mellem det skødesløst henkastede jævnmaal og den fast formede trekant, der dannes af dato, maalestok og den føroverbøjede figur i forening. Og igen mellem disse trekanten og hjulet.

Intet er tilfældigt, naar Abildgaard arbejder. Koloritten i det endelige billede udtrykker ved sin modsætning mellem alt det mørke og figurens duse blaa, lyse og røde farver kraftfuldt den splittede sindstilstand, som tegningen antyder med de flagrende haarløkker, de vidt adspredte fingre og gevandtets urolige foldekast. Skulle det yderligere have været meningen i farvetreklagen i Nemesisfiguren at give et ekko af den franske tricolore? Det er maaske tvivlsomt. Men med datoen – den 24. december 1799 – med hele situationen som baggrund, er det uundgaeligt, at man i det fjerne hører trommehvirvlerne og den dumpe kanontorden fra revolutionshærene.

Der er muligvis dem, der vil beklage, at Abildgaard ikke blev staaende ved den første tegning: „Lys i Mørket“. Den er unægtelig tegnet med mesterhaand, som et lynnedslag. Det er Abildgaard, som ryster løveman-

N. A. Abildgaard malet af C. A. Lorentzen. 70,5 × 56,5 cm. Tilhører Kunstakademiets portrætsamling, Charlottenborg.

ken. Saadan var det han malede Ossian. Men maaske Abildgaard selv har anet det noget virtuose i de kraftige skyggevirkninger og den flagrende kappe. Han har vaklet mellem de to poler i sin kunst: Ossian-polen og Sokrates-polen, det teatralsk bevægede og det mere beherskede, mere indtrængende. Fremfor gnisten, der hurtigt slukkes, har han foretrukket den varige glød.

Kan være der ogsaa er dem, der finder billedet for mættet med allegori og dobbeltbundet dybsindighed. Men i dette tilfælde, hvor der ikke er tale om noget egentligt maleri, men om et stambogsblad, maa Abildgaard undskyldes. Ovenikøbet har han med stor finhed forstaaet at forene indhold med komposition, mytologi med venskabsytringer. Hvad betyder f. eks. blomstergrenen, der ligger saa tilfældigt paa jorden? Den kan, som før nævnt, opfattes rent mytologisk, men set sammen med Abildgaards tilegnelse lige ovenover siger den maaske noget mere.

Der er et indre kredsløb i dette stambogsblad: fra datoen med maalestokken (Thi kiendes for Ret:) – over den straffende guddom og dens

P. A. Heiberg tegnet af J.-S. Fournier ca. 1800. 47 × 38,5 cm. Tilhører oberst Frode Heiberg-Iürgensen, Virum.

hvilende hjul – til blomstergrenen, belønningen som P.A.Heiberg ikke fik – men som nu rækkes ham af Danmarks store maler: „Til Erindring af Nic: Abildgaard“. –

P.A.Heiberg drog bort, og Abildgaard saa ham ikke mere. Men han var en af de faa trofaste, der i breve vedligeholdte forbindelsen med ham. Af brevvekslingen er de fleste af Heibergs breve bevaret og findes i Det kgl. Bibliotek¹¹⁾, mens Abildgaards desværre synes forsvundet. To af brevene meddeltes, med ubetydelige udeladelser, i Tilskueren 1902 af Jul. Clausen, resten offentliggøres her.

Det tidligste bevarede brev, dateret Paris den 18. maj 1801, kan læses i Tilskueren 1902. Det omtaler den korte krig med England og kommenterer bittert freden, udtrykker i det hele taget pessimisme overfor menneskene. Alligevel længes Heiberg brændende efter nyt „fra mit stedse kjære Fødeland“.

Det næste brev er følgende, som formodentlig har relation til møntsamleren Abildgaard.

Paris den 7de Vendem^{re} 11. [29.9.1802.]

Ved Modtagelsen af en liden forseget Æske indeholdende en Medaille af Platina, som vil blive Dem leveret af de Herrer Brødre Henriques i Kjøbenhavn, vilde De behage at betale til bemeldte Herrer Værdien af L 132 t^s siger Eet hundrede to og tredive Livres Tournois¹²⁾, som er den Summa som samme Medaille haver kostet.

P. A. Heiberg.

Det følgende brev, dateret Paris den 3. august 1804, er det andet af de af Jul. Clausen meddelte breve. Det er et ret langt brev. Abildgaard har bl. a. fortalt ham om en ny skoleordning i Danmark og om nogle rygter om G. H. Olsen (han der fik stillingen, som Heiberg skulle have haft, som notarius publicus). Heiberg er meget misfornøjet med de fleste danske, han møder i Paris; de tiltaler ham paa tysk – og han svarer igen paa fransk; han forsikrer dem, at han „ikke vil tale Tydsk i Frankrig, uden at man betaler mig derfor“.

Men især er han opbragt over, at redaktøren ved „Archives littéraires“ til en omtale af den danske regering i en artikel af Heiberg havde føjet ordene: „*toujours juste et généreux*“. Skulle det rygtes til Danmark, at Heiberg havde brugt denne vending, saa „Siig disse Mennesker tillige at jeg kjender Beviser nok paa det modsatte, og at jeg veed at Wiedewelt – for blot at anføre et Exempel – ikke havde gaaet hen og druknet sig, ifald Regjeringen havde været *toujours juste et généreux*.“

Det næste brev er to aar senere.

Paris den 14de July 1806.

Høystærede Ven!

Jeg skrev Dem til med Fredags-Posten under Couvert til Bogtrykker Schultz¹³⁾; og Aftenen derefter modtog jeg Deres meget kjerkomne af 22de Juny, som overmaade meget fornøiede mig, især fordi jeg deraf erfarer at De med nogen Fornøielse har modtaget de to Æbletræer, omendskjøndt de ikke bleve Dem tilsendte paa den Maade, som jeg havde begjert og ønsket. Da det, paa den Tid var mig umueligt at skaffe Dem Franske Træer, saa maatte jeg indskrænke mig til at bede Fabricius¹⁴⁾ skaffe mig to *Gravenstener*, og disse er det, som De har havt den Godhed at give Plads i Deres Have. Forresten fortvivler jeg endnu ikke om at kunne sende Dem til Høsten to *Graae Reinetter* her fra Frankrig. Jeg skal anmode en god Ven i Normandiet, hvorfra de beste kommer, at besørge mig to Træer afsendte fra Caen med et Dansk Skib, som indtager Æbler,

og jeg vil haabe at det skal lykkes mig; men skulde mit Haab slaae Fejl, da beder jeg Dem meget om at tage til takke med min gode Villie.¹⁵⁾

Jeg er saa lykkelig i Dag at træffe en god Leylighed til Kjøbenhavn med et ungt Menneske fra Bergen ved Navn Bull¹⁶⁾; med hvem jeg altsaa sender de to forskjellige Exemplarer af *Guerre des Dieux*¹⁷⁾, hvorom jeg meldte i mit Brev i Fredags. Vær vis paa at jeg skal sende Dem et saadant Exemplar som De ønsker, saa snart som det bliver mig mueligt at faae fat derpaa.

Det lader af Deres Brev, som De troer at jeg her læser *Rahbeks Blade*¹⁸⁾; Hidtil har det ikke kunnet lykkes mig. Først for en Maaned siden har jeg faaet Talleyrand til at abonnere sig for *Minerva*, hvoraf jeg har faaet 4 hæfter, som ikke har opbygget mig meget. Nu har jeg faaet ham til at subscribere paa *Tilskueren*, som jeg venter med det allerførste, da alle disse Ting gaae med Brevposten, og altsaa ikke er for gammelt naar jeg faaer det. Hvad jeg tænker om disse Blade, skal jeg forresten sige Dem, naar jeg først har seet noget deraf. I det heele tør jeg nok forudsige, at det er umueligt at skrive noget ret godt, enten i Frankrig eller i Danmark, uagtet den lykkelige Forfatning hvori Frankrig nu befinder sig, og uagtet den store Trykkefrihed der hersker i Danmark siden den 29de [skal være 27de] September 1799.

Jeg har ikke Tid at skrive mere; Tag til Takke med disse faae Linier, der ere temmelig afjaskede; formeld min Respekt til Deres Frue, og min venskabeligste Hilsen til Prof. Winslow¹⁹⁾, og vær selv paa det kjerligste hilset fra Deres oprigtige hengivne Ven

Heiberg

Heiberg, der i 1803 havde faaet en ansættelse i det franske Udenrigsministerium, blev hurtigt en betroet mand, som fulgte Talleyrand og de øvrige franske udenrigsministre paa deres embedsrejser. Det følgende brev er skrevet under krigen med Preussen, samme dag som Napoleons sejr ved Jena var definitiv.

Mayntz den 15de Oktober 1806.

Høystærede Ven!

Den extraordinaire Coureer, som Ministeren for de udenlandske Sager hver Dag faaer fra Paris, bragte mig for et Par Dage siden Deres Brev med derudi indsluttede Creditiv til Architecten Hornbeck²⁰⁾. Det gjør mig ondt at Omstændighederne ikke have villet tillade mig at være i

Paris, for at være dette unge Menneske til nogen Tjeneste, hvilket jeg med Fornøjelse skulde have gjort; men jeg sendte Dagen efter med vores Coureer bemeldte Creditiv til Paris til een af mine Bekjendte og Landsmænd ved Navn Svitzer²¹), med Anmodning at melde sig hos den danske Minister, at Hornbeck havde at melde sig hos ham (Svitzer) for at modtage sit Creditiv. Jeg vil saaledes haabe at han ikke skal komme i Forlegenhed, og at alting skal have sin Rigtighed. Jeg haaber ogsaa at være i Paris, inden Hornbeck reyser bort; i det mindste ønsker jeg det af mange Aarsager. Een af disse Aarsager tager jeg mig vel i Agt for at nævne; De vil let kunne gjette den.

Jeg kjeder mig unaturlig her i denne bedrøvede Bye, især da jeg ikke har synderlig meget at bestille. Den eeneste Aarsag, hvorfor jeg er fornøjet med Rejsen, er fordi derved er noget lidet at fortjene, hvortil man altid kan trænge. Ministeren lod mig give 2000 francs til Rejsepenge, og dog kostede Rejsen mig ikke een Skilling, da jeg reyste i hans Vogn; jeg logerer i hans Hotel, og jeg spiser ved hans Bord begge mine Maaltider, saa De let kan begribe at mine Udgifter ikke ere af Betydenhed, og naar Rejsen er tilende kan jeg endnu vente mig en Gratification. Hvad der morer mig er at vi hver anden eller tredie Dag har ved Bordet een eller anden lille Tydsk Prinds, eller et Par store Ambassadeurer fra disse smaae Prindsers, der bukke og skrabe for Talleyrand, da derimod jeg og mine øvrige Colleger behandle ham gandske ligefrem, saaledes som han ønsker det. Især har jeg mærket at det falder disse store Herrer forunderligt, at høre, imedens de selv i at tiltale ham altid maae bruge de Titler, vôtres Altesse, Monseigneur, eller mon Prince, at vi andre aldrig give ham anden Titel end Monsieur, hvilken Titel han giver os igjen. Overalt hersker der i hans Huus den største Frihed og Lighed, og saavel ved Bordet som i Selskabsværelserne, siger enhver sin Meening uden Omstændigheder. Alt dette kan nu være godt nok, men jeg haaber at De kjender mig for vel til at troe at disse Omstændigheder holde mig skadesløs for hvad jeg har tabt ved at forlade min sædvanlige Omgangs-Cirkel i Paris. Den Frihed og Lighed der hersker i en Premier-Ministers Huus er i sig selv intet andet end en Tilladelse, og ingen Ret; og følgelig er det mig umueligt at være, hvad man kalder à mon aise. Var ikke den Smule Fordeel, som er god at tage med, saa havde jeg hellere blevet i Paris, hvor jeg lever paa en meget behagelig Fod, og saaledes som jeg ønsker det, det er at sige, kuns faa men udvalgte Huse til Omgang. Skal jeg nu tilsidst, som destoværre vel kan hælde sig, ind i Tyskland, og see den menneskige[!] Elendighed & nærved, saa betaler jeg sandelig dyrt nok den lille Fortjeneste jeg har.

Det er sandt hvad De siger, at man nu har udfundet den rigtige Maade til at behandle Boghandlere paa, og jeg vil haabe at den Danske Regjering, der efteraber saa villig alt hvad godt er, og hvad som befordrer Roelighed eller Søvn i Staten, gjør denne Behandlings-Maade til et Supplement til Forordningen af 27de September 1799. Hvo som sover synder ikke, siger Ordsproget, og naar en heel Nation er dysset i Søvn, saa har Regjeringen kuns dydige Mennesker at herske over, og alting maae da nødvendig gaee godt.

[Disse sarkastiske bemærkninger om en ny „Maade til at behandle Boghandlere paa“ sigter formodentlig til den sørgelige Palmaffære, der netop paa dette tidspunkt optog sindene i liberale kredse Europa over. Johann Philipp Palm var boghandler i Nürnberg og havde i flere aar bidraget til udbredelsen af frihedsvenlige og franskfjendtlige flyveskrifter, hvilket tidligt havde paadraget ham Napolcons misbilligende opmærksomhed. I juli 1806 kom franskmændene paa sporet af en særlig aggressiv brochure med titlen: Deutschland in seiner tiefen Erniedrigung. Palm mistænkte for at være forlæggeren, arresteredes og tilstod – uden at man dog kunne formaa ham til at opgive forfatterens navn. Umiddelbart efter blev Palm dømt af en krigsret og skudt den 26. august 1806.

Affæren refereredes i den danske avis Dagen den 6., 19., 26., og 27. september 1806 – altsaa tidsnok til at Abildgaard kan have været underrettet, da han skrev til P.A. Heiberg. Omtalen af Palms henrettelse i Dagen den 19. september har følgende ordlyd: „Alle de Boghandlere der med Krigsvagter bragtes til Braunau i Anledning af Skrivtet: „Deutschland in seiner tiefsten^{21a)} Erniedrigung“ bleve stilledes for Krigsret for at faae den første Forlægger og Forfatteren opdaget. Palm, Boghandler i Nyrnberg, tilstod at han var første Forlægger, men kunde hverken ved Trudsler eller Løvter bevæges til at angive Forfatteren. Han blev dømt til døde og skudt. Han efterlod en Kone og tre smaae Børn.“²²⁾]

Herr Nachtigal²³⁾ og hans Kone logere i samme Huus, hvor jeg logerer. At han lærer unge Mennesker at anvende deres naturlige Kræfter, det er meget godt. Mange omkomme fordi de ikke vide at bruge samme, og jeg har selv ladet min Søn i et Aars Tid gaee i hans Institut, for at lære at svømme og andre nyttige Øvelser, dog ikke for deraf at gjøre sit Levebrød. Men at Regjeringen har givet en Springer Titel af Professor, og ansat ham ved Universitetet, det finder jeg i høyeste Grad uværdigt, og fornedrende for Videnskaberne. Her i Frankrig kan enhver, der giver Undervisning i hvad . . .²⁴⁾ give sig den Titel Professor; det betyder slet intet; men i Dannema[rk] . . . er et Ærestegn der meddeeles af Kongen, er Sagen forskjellig . . . hvem der har havt Mod nok til at understøtte

et saa latterli[gt] . . . og maae ved samme Leylighed spørge Dem om ikke ogsaa Lyster²⁵) . . . er bleven Professor.

Et ungt Menneske fra Bergen ved Navn Bull¹⁶), har medtaget fra Paris en Pakke til Dem hvori vare 2 Exemplarer af Guerre des Dieux og et Brev. Jeg vil haabe at han har afleveret samme, hvis ikke, saa behag at lade ham opspørge paa eet af Apothekerne i Kjøbenhavn, hvor dette unge Menneske skal opholde sig et Aars Tid for at studere Pharmacien.

De tre første Bind af den nye Udgave af mine Skuespil²⁶) ville nok om et Par Ugers Tid blive averterede. Jeg veed meget vel, at uagtet deri findes nogle forhen utrykte Stykker, saa er samme dog ikke Læsning for Dem, og jeg tilstaaer selv, at Fortalerne i den første Udgave, som jeg har maattet udelade, er mere værd end alt det øvrige, uagtet selv disse Fortaler kunde trænge til Omarbejdelse. Ogsaa havde jeg hellere omarbejdet dem, end gjort alt det øvrige. Havde ikke min Søns opdragelse været, hvortil jeg vil anvende alt hvad det er mig mueligt at skrabe sammen, da havde jeg sandelig ikke samtykket i denne nye Udgave, men ladet mine Manuscripter ligge til jeg engang er død. Dette har Omstændighederne ikke villet tillade mig, og jeg forlanger ikke at De skal læse alt dette Vaas igjennem, men blot at De skal modtage Exemplaret som et Venskabs Tegn, og sætte det bag ved andre Bøger i en Afkrog i Deres Bibliothek.

Aviserne sige at Conscriptionen skal indføres i Danmark. Det er glædeligt. Vist nok er det at Verden ikke bliver ret lykkelig førend alle Mandfolk fra Vuggen af til Graven, gaae med Patrontasker. Turen kommer ogsaa engang til Fruentimmerne.

At jeg seer Deres Belisaire²⁷) med Længsel imøde, behøver jeg ikke at forsikre Dem om, ligesaa lidet som jeg haaber at De tvivler paa at De kan disponere over mig her i Landet paa alle Maader i hvad der er mig mueligt at udrette.

Min Respect for Deres Frue og Professor Winslow; lev vel det ønsker

Deres stedse hengivne Ven
Heiberg.

[Udskrift:] A Monsieur Monsr N. Abildgaard
Professeur à l'Academie des beaux arts à Copenhague

Den 4. juni 1809 døde Abildgaard, og korrespondancen fortsættes nu med Abildgaards enke, Juliane Marie Abildgaard, født Ottesen.

Efter krigen med Østrig 1809 deltog Heiberg som hertugen af Cadores,

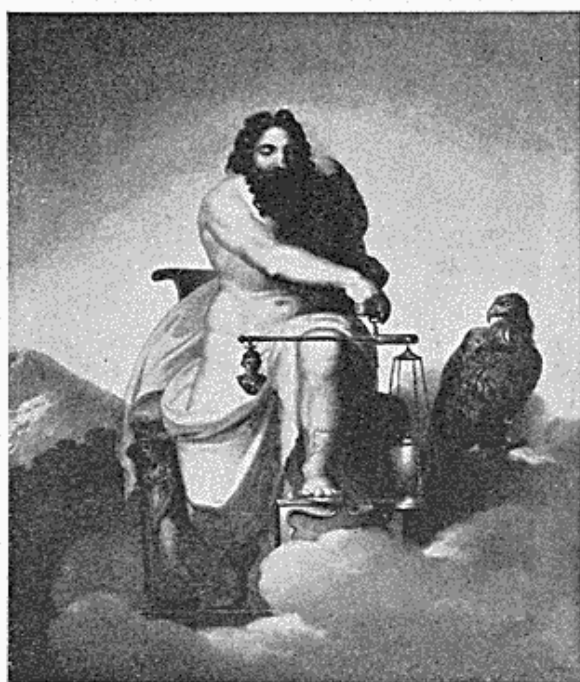
den franske udenrigsministers, ledsager i fredsforhandlingerne i Altenburg. Herfra sender Heiberg følgende brev.

Altenburg i Ungern den 28de September 1809.
Naadige Frue!

Den Tillid som De har behaget at vise mig ved Deres ærede Skrivelse af 26de August, er meget smigrende for mig; ogsaa skal jeg med Fornøyelse stræbe at besvare samme paa en Maade der svarer til det Ven-skab, hvormed Deres afdøde Mand bærede mig. Min Fraværelse fra Paris i dette Øyeblik, og Uvisheden om naar jeg kommer tilbage, gjør at jeg for nærværende Tid intet kan udrette; ogsaa vil det være nødven-digt i Forvejen at faae oplyst en Post, hvorom Deres Brev ikke tydelig nok forklarer sig. Jeg formoder rigtig nok at Deres Hensigt er at offerere Kejser Napoleon Deres Salig Mands *Jupiter der veyer Menneskenes Skjebne*, ikke som en Foræring, hvilket vilde være upasseligt, men paa en Maade hvorved det overlodes til ham selv at betale samme efter eget Godt-befindende; men da det Tilfælde mueligen kunde indtræffe at Kejsersens Vurdering ikke svarede til Deres Forventninger, saa er det mig nødven-digt at vide, om De har i Sinde at bestemme nogen vis Priis derfor. Paa den anden Side forestiller jeg mig det ogsaa som mueligt, naadige Frue! at Deres Hensigt mere gaaer ud paa at skaffe Deres afdøde Mands Arbejde en værdig Plads, end paa de Pengefordeele som De kan være berettiget til at vente sig deraf; og jeg tør ikke paatage mig selv at bestemme hvil-ken af disse to Hensigter De har havt for Øynene. Derfor er det at jeg herved udbeder mig med et Par Ord at underrettes om den Synspunkt hvorfra jeg bør betragte den mig overdragne Commission. Det Svar hvorved De behager at bæere mig, vil komme mig rigtig til Hænde, un-der samme Adresse, som det sidste Brev havde (kuns er Huusnummeret No 5:) eller og naar det leveres til den Franske Envoye i Kjøbenhavn, der undertiden har den Godhed at modtage Breve til min Adresse, hvilke jeg da erholder under Statsministeren Grev Champagny's Couvert.

Saasart som jeg erholder min Naadige Frues ærede Svar, og jeg er kommen tilbage til Paris, skal jeg overlægge Sagen, med Kammerjunker Neergaard²⁴), der imellem Kunstnere og alt hvad dertil hører, har langt flere Bekjendtskaber end jeg, og som tilforladelig vil gjøre sig en For-nøyelse af at bidrage til at forskaffe en Landsmand, skjøndt efter hans Død, den Agtelse udenlands, som hans store Konstnerværd allerede i levende Live burde have forskaffet ham.

Jeg vil ikke, Naadige Frue, oprive Deres Saar, ved at sige Dem hvor ubehagelig overrasket jeg blev da Aviserne underrettede mig om min

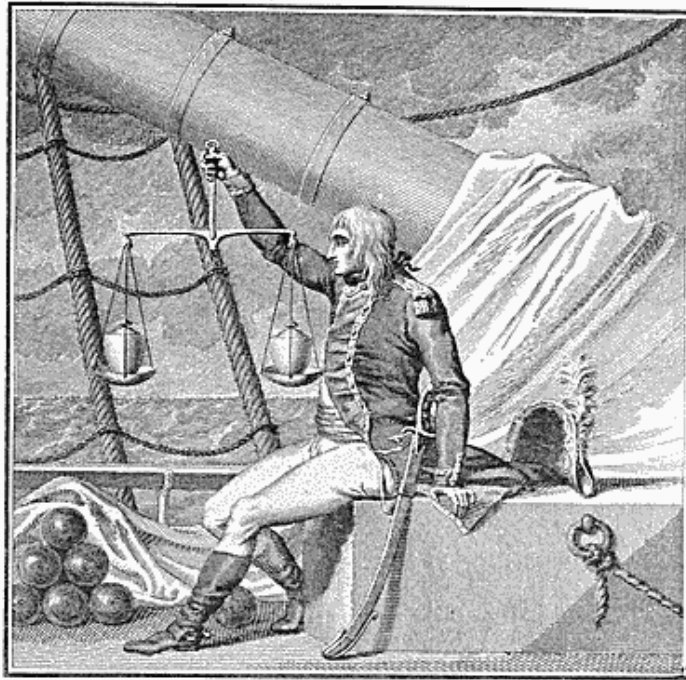
Jupiter vejer menneskenes skæbne.
Maleri af Abildgaard dateret 1793. 129,5 × 108,5 cm.

Vens Død; jeg vil hellere bevidne Dem min ærbødige Taksigelse for den Ære De beviser mig ved at betro mig en Kommission hvis heldige Udførelse maae være Deres Hjerte saa magtpaaliggende.

Jeg har den Ære med den fuldkomneste Høiyagtelse at være
Naadige Frue!

Deres ærbødigste Tjener
Heiberg.

Som man maaske mærker af den diplomatisk slebne tone i dette brev, og som det kommer tydeligere frem i det følgende, har P.A.Heiberg næppe været begejstret for denne kommission. Dels af politiske grunde, dels maaske fordi han huskede billedet, der var udstillet paa Salonen i 1794. Det hører langt fra til Abildgaards bedste billeder. Og hvordan er fru Abildgaard mon egentlig kommet paa de tanker, at Napoleon skulle have billedet? Er det blot hendes egen ide, eller kan hun have den fra sin mand? Der er den mærkelighed, at Abildgaard omkring aar 1800 har udført en tegning, stukket af Clemens, forestillende Bonaparte der vejer menneskenes skæbne²⁹).

Bonaparte vejer menneskenes skæbne.
Stik af Clemens ca. 1799 efter tegning af Abildgaard. Leo Swane nr. 307.

Men Napoleon fik ikke billedet. Det var paa auktionen efter fru Abildgaard i 1850, og det tilhørte i 1916 overretssagfører R. Ipsen, der laante det til Kunstforeningens Abildgaards-udstilling det aar. I øjeblikket ejes det af musikdirektør Kai Jacobsen, Skelskør.^{29a)}

Naadige Frue.

Paris den 17de februar 1810.

Jeg har herved den Ære at besvare Deres to ærede Skrivelser, den sidste af 27de December. Da jeg i mit Brev af 28de September meldte Dem, at jeg havde i Sinde at overlægge den mig anbetroede Sag med herr Kammerjunker Neergaard, gjorde jeg det med Fliid for at give Dem Anledning til at gjøre Deres Anmærkninger derimod, ifald De skulde være misfornøyet dermed. Deres Svar indeholdt ikke et Ord, som kunde formaae mig til at forandre denne Beslutning, og jeg havde altsaa, inden Deres sidste Skrivelse ankom, allerede gjort ham bekjendt med Sagen. Deres seenere Skrivelse har sat mig i denne Henseende i nogen Forlegenhed. Jeg skylder forresten Sandheden at erklære, at Deres Salig Mands

Correspondent har, i Henseende til Neergaard, bragt ham bag Lyset. Uden at tale om hvad herr Neergaard nyelig har sagt i Moniteuren³⁰⁾ om Salig Abildgaards Fortjenester, veed jeg paa det bestemteste at han har paa det ivrigste forsvaret deres Mands Minde imod Folk, der ville nedtrykke ham, især imod en vis Herr West³¹⁾, der giver sig ud for Kjender, og som røber sin Uvidenhed ved alle Leyligheder, saavel som sin Attraae efter at nedtrykke Deres afdøde Mands Fortjenester. Jeg beraaber mig som Vidne paa een af deres Mands Elever, herr Wallich³²⁾; da denne unge Mand nu maae være i Kjøbenhavn, saa beder jeg Dem, Naadige Frue, at spørge ham i mit Navn, om hvad han veed, og hvad han har hørt og sagt mig, og De vil blive overbevist om at man har bagtalt Herr Neergaard.

Herr Denon³³⁾ er først nyelig kommet tilbage fra sine Reyser. Hans Meening er at Deres Salig Mands Jupiter maae udsættes offentlig til Skue, førend noget bestemt Svar kan gives. Hertil vil findes Anledning endnu i Aar, da der i September skal være en Exposition af nye Malerier. Skulle De, naadige Frue, finde det saa for godt, da bliver det nødvendigt at Maleriet jo før jo heller sendes hertil; men dette vil foraarsage Dem Bekostninger. Jeg tvivler ingenlunde paa at Stykket vil finde høyeste Bifald hos den upartiske og virkelige Kjender; men De veed hvor mægtig Jalousie og Konstnernid er. Jeg tør altsaa ikke vove at raade Dem noget i denne Post. Alt hvad jeg tør love, er at bidrage saa meget som mueligt er, til Deres Ønskes Opfyldelse; det er en Pligt, som jeg skylder min uforglemmelige Vens Minde og store Fortjenester, saavel som den Tillid, hvormed De i denne Post har behaget at bære mig.

Jeg har den Ære at være

Naadige Frue

Deres ærbødigste Tjener

Heiberg.

P.S. Naar De gjør mig den Ære, Naadige Frue! at tilskrive mig under Ministerens Couvert, ville De behage blot at sætte følgende udskrivt, uden noget Tillæg: A Monsieur Monsieur Heiberg à Paris.

Paris den 29de April 1810.

Naadige Frue!

Deres ærede Skrivelse af 30te Marts har jeg rigtig imodtaget, saavel som det deri indsluttede fra Deres Salig Mand min afdøde Ven. Hvor kjært skjøndt smerteligt det var mig at modtage dette sidste Beviis paa denne ædle Mands og sjeldne Konstners Venskab, behøver jeg ikke at

forklare for Dem, der bedre end nogen anden kjendte hans Værd, og som dybere end nogen anden føler det smertelige ved hans Tab. Allerede for en Deel Aar siden og ofte havde den Afdøde i sine venskabelige Breve til mig lovet mig en Belisair af sit Arbejde. Efter hans Død har jeg meget ønsket at vide om dette Malerie var fuldendt, men Delikatessen forbød mig stedse at forespørge mig derom, da jeg formodede at min afdøde Vens Løfte var hans Enke ubekjendt, og jeg frygtede for at give Maleriet, ifald det existerede, en Bestemmelse, der maaskee kunde være Dem mindre behagelig end den som De selv mueligen kunde have tiltænkt samme. Nu derimod, Naadige Frue, da De selv paa en for mig saa smigrende Maade tilbyder mig en Erstatning for det Tab som Deres Mands for tidlige Død har forvoldet mig, føler jeg den inderligste Erkjendtlighed for dette Venskabs Tegn, og beder Dem at modtage min ærbødigste Taknemlighed derfor. Hvad Maaden angaar hvorpaa dette mig saa kjere Minde kan komme mig tilhænde, da skriver jeg i Dag til Herr Kammerjunker Neergaard, der for nærværende Tid er i Dannemark, og som vist nok ikke nægter mig det Venskab at besørge mig Deres Foræring overbragt til Paris, med sine egne Samlinger, som han agter at medbringe fra Kjøbenhavn. Men da det er mueligt at Kammerjunker Neergaard, naar dette Brev indløber, befinder sig hos sin Familie enten i Holsteen eller andensteds udenfor Kjøbenhavn, saa tilskriver jeg i samme Anledning herr Directeur og Bogtrykker Schultz, der har den Godhed at besørge alle mine Commissioner, og som nok vil vide at finde en sikker Leylighed, ifald herr Neergaard, imod Formodning, skulde være bortreyst.

At De ikke vil tillade, Naadige Frue, at Deres afdøde Mands Jupiter udsættes til Skue, som en Lærlings Arbejde, det havde jeg forudsect. Denon er desuden høyst forhadet af alle Konstnerne for Partiskhed og Despotisme, ogsaa er den heele Verden eenig om at hans store Reputation som Konstkjender er aldeles usurperet. At henvende sig til David, hvormed De begjærer mit Raad, troer jeg heller ikke vil lede til noget behageligt Resultat. Jeg troer at Davids Reputation er langt større end hans virkelige Fortjenester, og Rygtet siger at han har sin gode Deel af Konstnerhad, saa at han ikke lettelig roeser andet end hvad der er slettere end hans egne Arbejder. Men, naadige Frue, skulle ikke een af Deres afdøde Mands Venner i Kjøbenhavn, som af en Hændelse og uden at det saae ud til at Ideen kom fra Dem, kunne gjøre den Franske Minister i Kjøbenhavn Herr Didlot³⁴) opmærksom paa Deres Jupiter, og saaledes uformærkt faa ham til at indlede Sagen? Denne Maade vilde, i mine Tanker, være den allerbeste. Men De skjønner selv bedre end jeg om

Omstændighederne ere saadanne at De skjøtter om at gaae denne Vey; jeg nævner blot dette Middel, fordi det sikkert er det beste efter min Overbevisning, endskjøndt der maaskee gives Aarsager der ere mig ubekjendte, der kunne gjøre det upassende og ubrugeligt.

Næst at igentage min varmeste og ærbødigste Taksigelse for den mig belovede kostbare og kjere Foræring, har jeg den Ære at være

Naadige Frue

Deres ærbødigste og forbundne Tjener

Heiberg.

[Udskrift:] Til S.T. Frue Justitsraadinde Abildgaard, *Charlottenborg Slot*

November samme aar fik Heiberg det lovede maleri. Det forestillede Theseus som bønfaledes af Ismene og Antigone. En afbildning findes i Kunstmuseets Aarsskrift 1937, side 27. Heiberg omtaler ogsaa malerigaven i Erindringer, 1830, p. 72.

Paris 13 Decembre 1810.

Naadige Frue!

Ved min Hjemkomst fra Fontainebleau, for henved tre Uger siden, modtog jeg af Herr Kammerjunker Neergaard, i fuldkommen god Stand, det herlige Malerie, som De har havt den Godhed at forære mig til en Erindring om Deres Salig Mands Venskab for mig, og hvis Sujet jeg fandt skrevet bag paa med Kridt af den Afdødes egen Haand. Den sidste Omstændighed troer jeg at burde anmærke til Deres Beroeligelse, og for at forsikre Dem om at ingen Fejltagelse har fundet Sted, og det *virkelige* Malerie, som var mig bestemt, rigtig er kommet mig til Hænde. Modtag, naadige Frue, min forbindtligste Taksigelse for denne smukke Foræring, hvis Værd, skjøndt fra Konstens Side højest betydelig, er for mig meere end dobbelt, i Betragtning af det Venskab, og den deraf flydende Forbindelse, hvori jeg har havt den Lykke at staae med Author, der, som det næsten altid hænder sig med Mænd af Fortjeneste, ikke nyde den Agtelse, der skyldes dem, førend efter deres Død. Nogle, mig ikke ubekjendte Omstændigheder, vise, at denne Retfærdighedens Time endeligen er kommet for Deres afdøde Mand, og denne Tanke, naadige Frue, bør være Dem til nogen Trøst i Deres Savn.

At jeg saa længe har opsadt at bevidne Dem min Taksigelse, beder jeg gunstigst at undskylde. Aarsagen dertil er deels en liden Upasselighed, deels ogsaa Forventning af nogle flere Breve fra Kjøbenhavn, som jeg havde foresat mig at besvare paa cengang, efter min gamle Sædvane, men

da disse Breve endnu ikke ere ankomne, vil jeg ikke længere opsætte min Skyldighed, og lader derfor dette Brev gaac med den ordentlige Post.

Det skulde meget smigre mig, om jeg her i Landet kunde være Dem til nogen Tjeneste, i hvilket Tilfælde De behager at befale over den, der, næst at igjentage sin inderlige Taksigelse, har den Ære at være

Naadige Frue

Deres ærbødigste Tjener

Heiberg.

[Udskrift, et stykke af papiret mangler:]

A Madame Abildgaard[d] Veuve de Mr Abilgaard Peintre d'[histoire] célèbre et Chevalier de l'ordre de Danne[brog] A Copenhagen

Paris den 8 [et hjørne af papiret mangler]

Naadige Frue!

Til Svar paa den Skrivelse af 13. January, som jeg i sin Tid rigtig har modtaget, har jeg den Ære at melde: at det tilsendte Katalog paa Deres afdøde Mands Myndt-Kabinet har cirkuleret, og cirkulerer endnu imellem Myndtsamlerne i Paris. Hvad jeg i den Anledning hidtil har kunnet udbringe, er følgende. Uagtet dette Kabinet indeholder et langt mindre Antal af de saa meget eftersøgte Grædske Myndter, end af de Romerske, hvoraf her i Paris findes en stor Overflødighed, saa vilde det dog maaskee ikke blive vanskeligt at erholde for samme den forlangte Summa fire tusende Rigsdaler Dansk Kurant, dersom de Lysthavende kunde selv examinere Myndterne; men Kataloget taler slet ikke om Reverserne, som er den vigtigste Deel, og om endog disse vare beskrevne, saa var det dog nødvendigt at see hvorledes de ere konserverede. Kobbermyndterne, for Exempel, tør ingen vove at købe useete for 8 Skilling Stykket, og dog torde der maaskee findes iblandt dem en heel Hoben der var nogle Rigsdaler værd Stykket naar Lysthaverne saae dem. Mit Raad skulde derfor være, Naadige Frue, siden De har besluttet at gjøre en Rejse til Paris, at De da biede saa længe, og da toeg Myndt Kabinettet med Dem³⁵). Men derimod vil jeg i høyeste Grad fraraade Dem at tænke paa nogen Udstilling af Deres Salig Mands Malerier her i Paris. Jeg troer vel ikke at det blev Dem nægtet, men det var ogsaa alt hvad De maatte vente fra Regjeringens Side, men det er umueligt at De kan forestille Dem hvor uendelig mange og smertende Ubehageligheder og Chicaner De vilde udsætte Dem for, og hvad Kabaler der vilde blive smeddet af Konstnernerid, Avind, Nationalstolthed og saa videre, uden at tale om de saare betydelige Bekostninger, som dette Foretagende vilde medføre, og som

jeg forudseer vilde være aldeles spildte. Skulde derimod Dannemark faa Fred med [Enge]lland, da var London Stedet hvor jeg troer at De vilde blive modtaget efter Ønske; men i Paris er det ikke at tænke paa. Jeg beder Dem, Naadige Frue, at være overbeviist om, at hvad jeg her har sagt er den fuldkomneste Sandhed, grundet paa de Kundskaber som mit Ophold i elleve Aar her paa Stedet har sat mig i Stand til at erhverve mig. Havde jeg den Ære at tale med Dem, skulde jeg omstændeligen dokumentere min Meening med Grunde, som jeg nu holder det for raadeligst at fortie. Jeg igjentager blot mit ærlige og velmeente Raad: For Guds Skyld, Naadige Frue, foretag Dem ikke et Skridt, der, foruden saare betydelige Bekostninger, vil forvolde Dem større Græmmelse og Fortrydelse end De er i Stand til at forestille sig.

De ønsker Forklaring over et Sted i mit sidste Brev. Mine Udtryk grunde sig derpaa at Rygtet sagde mig at den Danske Regjering havde afkjøbt Dem Deres Mands Bogsamling og andre Samlinger³⁶). Maaskee er dette ikke sandt; maaskee er ogsaa Sagen ikke af den Beskaffenhed at De kan have Aarsag til at roese Dem deraf; og i saa lang en Frastand er det let mueligt at jeg kan have anseet denne Omstændighed som meere behagelig for Dem, end den maaskee er. Overalt beder jeg Dem at finde i denne min Yttring et Beviis paa hvad jeg ønsker, og paa hvad jeg med Glæde vilde høre bekræftet, ikke blot af Rygtet, men af Deres egen Mund.

Næst at igjentage mit Tilbud om beredvillig Bistand i enhver Post hvori jeg skulde kunne være min afdøde Vens Familie til nogen Nytte og Tjeneste, har jeg den Ære at undertegne mig

Naadige Frue
Deres ærbødigste Tjener
Heiberg.

[Udskrift:] A Madame Madame la Veuve de feu Monsieur le Chevalier
Abildgaard Premier Peintre du Roi & a A Copenhague

Dette er det sidste af de paa Det kgl. Bibliotek bevarede breve mellem fru Abildgaard og P. A. Heiberg.

I de følgende aar ramtes Heiberg af en stærkt tiltagende svækkelse af synet, som omkring 1830 førte til fuldstændig blindhed. Under disse omstændigheder besluttede han, at det maleri, han havde faact efter Abildgaard, skulle foræres til Kunstforeningen i København. Han havde bedt sin søn Johan Ludvig Heiberg ordne det praktiske i denne sag, men da denne aabenbart havde glemt det, skrev P. A. Heiberg selv til Kunstforeningen.

P. A. Heiberg som gammel. Litografi af Johan Gorbitz, trykt som frontispice i Heibergs Erindringer, 1830. Ovalen 13,1 × 11 cm.

Paris den 29de Juni 1831.

Jeg vilde ikke have bebyrdet Konstforeningen i Kjøbenhavn med det ubehagelige Arbejde at dechiffere en næsten aldeles blind Mands næsten ulæselige Kragetæer, dersom ikke det Brev af 7de . . .³⁷⁾ den har bæret mig, gav mig Anledning til at troe at min Søn har forsømt at udføre den Kommission, som jeg gav ham i April Maaned, og som bestod i at forestille Administrationen hvorledes min daglig tiltagende Blindhed og andre Svækkelser gjør det umueligt for mig personligen at besørge Afsendelsen af det Abildgaardske Malerie, og de Ting som Hr. Hørbitz³⁸⁾ maatte have i sinde at give den samme Bestemmelse . . . bad min Søn raade Administrationen til at henvende sig i denne Post til Herr Oberstlieutenant Abrahamson³⁹⁾, der kjender en paalidelig Mand her i Paris . . . Kommissioner, og som sikkert vil findes til ogsaa at paatage sig denne. Min Søns Taushed i mere end tre Maaneder over denne og flere Materier

nøder mig til at henvende mig direkte til Administrationen selv der vil enten følge mit Raad, eller tage en anden Bestemmelse. Der er altsaa intet andet for mig tilbage end at bede Administrationen modtage Forsikringen om min særdeles udmærkede Høiyagtelse

P. A. Heiberg

Til Administrationen for Kunstforeningen i Kjøbenhavn.

[Udskrift:] à Messieurs Les Administrateurs de la Societé pour l'encouragement des beaux-arts à Copenhague.

Maleriet kom i god behold til Kunstforeningen, og her hænger det den dag idag – som et minde om P. A. Heibergs venskab med Abildgaard og som et tegn paa hans trofasthed mod sit fædreland.

NOTER

- ¹⁾ Danske Samlinger, I, 1865–66, p. 109. – ²⁾ Kgl. Bibl. Ny kgl. Samling, 8°, 363 i. – ³⁾ Memoirer og Breve, IV, 1906, p. 90. – ⁴⁾ Breve fra P. A. Heiberg. Udg. af J. L. Heiberg, 1883, p. 34. – ⁵⁾ Begge artikler optrykt lidt ændret i Julius Lange: Udvalgte Skrifter, I, 1900, p. 88–107. – ⁶⁾ Illustreret dansk Litteraturhistorie, II, 1934, p. 1036. – ⁷⁾ Kgl. Bibl. Ny kgl. Samling, 2°, 2337. – ⁸⁾ Tegningen staar svagt paa graat papir og har maattet trækkes op til reproduktion i Illustreret Tidende 1887. Navnlig det fatale M er meget utydeligt, og en ikke-græskkyndig retouchør har været i sin gode ret til at læse N, men besynderligt at Julius Lange har ladet det passere – formodentlig har han slet ikke læst billedkorrektur. Klichéen i Udvalgte Skrifter 1900 (der jo kom efter Langes død) er en formindsket kopi deraf med udeladelse af underskriften „Fra Heibergs Stam-bog“, og denne ny kliché gaar igen – daarligere trykt – hos Vilh. Andersen 1929. – ⁹⁾ Optrykt i Julius Lange: Udvalgte Skrifter, I, 1900; heri p. 114 noten. – ¹⁰⁾ I auktionskatalogen (1817) over Abildgaards møntsamling findes (s. 19–20) 10 smyrnæiske mønter, deriblandt ogsaa en, der har Commodus paa aversen ligesom mønten med den dobbelte Nemesis, men med Jupiter og Pallas paa reversen. – ¹¹⁾ Brevene fra 1802, 1806, 1809 og 17.2.1810 findes i Ny kgl. Samling, 2°, 2337, de øvrige i Abrahams' Autografsamling. – ¹²⁾ Fransk møntenhed som omkring aar 1800 svarede til ca. 98 centimes. Paa brevets bagside findes følgende kvittering: betalt L 132 a 23 β – 31 rd 60 β AMHenriques & Sønner. – ¹³⁾ J. F. Schultz (1757–1817), hofbogtrykker, direktør for Det kgl. Bogtrykkeri etc. – ¹⁴⁾ J. C. Fabricius (1745–1808), professor i Kiel i naturhistorie m. m. Hans venskab med P. A. Heiberg omtalt i dennes Erindringer, Christiania 1830, p. 70. Skrev i Heibergs stambog i Paris 16. august 1800. – ¹⁵⁾ Abildgaards interesse for æbletræet, der svarer til hans navn, og hans valg af Nemesis, hvis attribut er en æblegren, kan være rene tilfældigheder, men netop hos ham, „allegorimaleren“, fristes man til at ane et samspil. – ¹⁶⁾ Formodentlig Johan Storm Bull (1787–1838), søn af apoteker i Bergen Ole Bornemann Bull (1747–1810) og selv senere apoteker sammesteds, jvf. Norsk biografisk leksikon II, 1925, p. 375. – ¹⁷⁾ Desforges de Parny: La Guerre des dieux anciens et modernes, Paris 1799, et antireligiøst skæmtedigt i 10 sange, der vakte stor opsigt ved sin

fremkomst og ofte er genoptrykt trods beslaglæggelse under restaurationen. – ¹⁸⁾ K. L. Rahbek var i 1806 udgiver af *Minerva* og *Den danske Tilskuer*. – ¹⁹⁾ F. C. Winsløw (1752–1811), professor i kirurgi. – ²⁰⁾ C. B. Hornbech (1772–1855), arkitekt, Abildgaards medarbejder ved forskellige arkitektoniske opgaver. Var paa studierejse med offentlig understøttelse efter Abildgaards varme anbefaling: „Min sande og store Velgjører, – skriver Hornbech til Abildgaard i brev fra Paris 20.1.1807, *Ny kgl. Samling* 2°, 2337 – Velbaarne Hr. Justitsraad; Min Ankomst hertil skylder jeg fornemmelig at tilmelde Dem, da ikkun ene og alleene Dem har jeg at takke for min heele Reise og gandske er det Deres Anbefaling som forskaffede mig Midler at komme til Frankrig og her til Paris . . .“. – ²¹⁾ Svitzer, superkargo ved handelen paa Ostindien, omtalt i Heibergs *Erindringer*, 1830, p. 72–73. – ²¹⁾ Kilderne anfører titlen forskelligt. *Kaysers Bücher-Lexicon* skriver „Tiefsten“, hvorimod *Holzmann & Bohatta: Deutsches Anonymen-Lexicon* og de der citerede Kilder har „tiefen“. – ²²⁾ Nærmere om Palm-affæren og den historiske baggrund i Johann Goldfriedrich: *Geschichte des deutschen Buchhandels vom Beginn der Fremdherrschaft bis zur Reform des Börsenvereins im neuen Deutschen Reiche*. (1805–1889), Leipzig 1913, p. 4 ff. – ²³⁾ Den 25. august 1806 meddeler „Dagen“: „Professor Nachtigal med Frue ankom d. 7de Aug. til Paris.“ – Vivat Victorius Fridericus Nachtigall (1777–1847), der var den der indførte gymnastikken i Danmark, blev som lærer for landkadetterne 1804 udnævnt til professor, dog ikke som Heiberg siger ved Universitetet. – ²⁴⁾ Prikkerne markerer hul i papiret. – ²⁵⁾ Med Lyster tænker Heiberg maaske paa kunstberideren Jean Lüstre. – ²⁶⁾ P. A. Heibergs samlede skuespil udkom i fire bind i aarene 1806–19. – ²⁷⁾ *Bélisaire* – Justinians fremragende feltherre Belisarius – havde ifølge et historisk ubekræftet sagn den kranke skæbne at ende sine dage som en blind tigger. Motivet forekommer hyppigt i kunst og digtning i det 18. aarhundrede. Eksempelvis skrev Marmontel i 1766 den meget læste roman „*Bélisaire*“, og Gérard malede i 1795 et billede af *Bélisaire*, som vakte megen anerkendelse. Muligvis har Abildgaard villet antyde en forbindelse mellem de to mænds tragiske skæbne, selvom han jo dengang endnu ikke har kunnet vide noget om Heibergs blindhed. Det bør maaske lige anføres, at der i den nævnte artikel om Nemesis i Panckouckes „*Encyclopédie méthodique*“ findes en henvisning til *Bélisaire* – der kan være en traad mellem Nemesis, Belisarius og Heiberg. Billedets videre skæbne er ubekendt. I katalogen over Kunstforeningens Abildgaard-udstilling 1916 fandtes en haandtegning „Giv Belisar en Skærv“, som tilhørte overlærer J. H. Koch. – ²⁸⁾ T. C. Bruun Neergaard (1776–1824), kunst- og mineraliesamler, naturvidenskabelig forfatter. Om ham se L. Bobé i: *Svenstrup, et sjællandsk Gods' Historie*, 1921, p. 267–70. – ²⁹⁾ Leo Swane: *J. F. Clemens*, 1929, p. 239, nr. 307 i fortegnelsen over Clemens' grafik. – ²⁹⁾ Forfatteren takker billedets ovennævnte ejer for tilladelse til reproduktion, og fru mag. art. Bente Skovgaard for oplysning om billedets nuværende opholdssted. – ³⁰⁾ I „*Le Moniteur Universel*“, 10. december 1809, siger Bruun Neergaard i sin nekrolog over maleren Taillason følgende om Abildgaard: „Ma patrie, le Danemarck, a aussi eu le malheur de perdre, cette année, le professeur Abildgaard, directeur de l'Académie des beaux arts de Copenhague. Cette perte est d'autant plus sensible pour ce pays, que le nombre des artistes n'y est pas considérable. Abildgaard fut le plus habile peintre d'histoire que nous ayons eu, et il réunissait à la pratique de son art, de grandes connaissances dans l'histoire. Il a répandu chez nous le bon gout dans les arts, et fut pour nous ce que David est pour la France et Pygme [Füger] pour l'Allemagne.“ – ³¹⁾ Hans West (1758–1811), konsul, kunstsamler. West skrev den 4. januar i brev til Prins Christian Frederik: „Abildgaards Død er vist et Tab, men det var Skade, sagde

Senateur Dagesseau forgangen, at han hadede sin Kunst. Jeg vil ikke sige saa meget, men kun at han gavnede ingen med sine Kundskaber, da han beholdt det alt hos sig selv uden at meddele ved Forelæsning, Skrifter eller Kunstarbeider.“ (Citeret efter Henny Glarboe: Breve fra Paris i Napoleonstiden fra Kunstsamlere Hans West til Prins Christian Frederik, i Kunstmuseets Aarskrift 1939, p. 132.) Det kræver ikke nærmere dokumentation, at Wests paastande er aldeles uholdbare. — ³²⁾ A.W. Wallick (1779–1845), dansk teatermaler. — ³³⁾ Dominique Vivant Denon (1747–1825), fra 1804 generaldirektor for Frankrigs museer. West fortæller morsomt om en samtale med Denon i de nævnte, af Henny Glarboe offentliggjorte breve. — ³⁴⁾ Charles François Luce Didelot, baron. 12.4.1807 kreditiv som envoyé extraordinaire og ministre plénipotentiaire, jvf. E. Marquards manuskript „Udenlandske Gesandter i Danmark indtil 1914“ i Rigsarkivet. — ³⁵⁾ Abildgaards møntsamling blev solgt ved auktion 1817. — ³⁶⁾ Dette skete i 1810 — kontrakten er dateret 4.6.1810. — ³⁷⁾ Brevet er aabenbart skrevet helt i blinde. Hist og her er blækket paa pennen sluppet op uden Heibergs vidende; deraf hullerne i teksten. — ³⁸⁾ Heiberg skriver Hørbitz, men der skal formodentlig staa Gørbitz. Johan Gørbitz (1782–1853), norsk maler og grafiker. 1809 til 1836 bosat i Paris. Har bl.a. litograferet P.A. Heibergs portræt foran i Erindringer, 1830, gengivet ovenfor side 81. — ³⁹⁾ J. N. B. Abrahamson (1789–1847) dansk militær og skolemand. Udnævntes i 1829 til oberstløjtnant.

Efter at foranstaaende artikel var sat, kom jeg en dag, under et besøg på Bymuseet, tilfældigt til at se paa hofforgylder P. C. Damborgs skydeskive og blev slaaet af figurens lighed med figuren på tegningen side 57: „Lys i Mørket“. Ligheden er saa stor, at man næsten maa antage en forbindelse mellem de to fremstillinger, omend formodentlig gennem et mellemed. Ifølge Carl Reitzels skydeskivefortegnelse fra 1897 forestiller Damborgs skydeskive — malet, uvist af hvem, 1832 — „Minerva som Forgylde“.

I den korte tid, der har været til raadighed, er det ikke lykkedes at spore det formentlig forsvundne Abildgaard-billede — hvadenten det er et maleri, et foreningstegn, en medalje eller lignende. Men maaske afbildningen ovenfor kan fremskynde gaadens løsning. Hvem bringer lys i mørket? Hvem rammer lige midt i skiven?